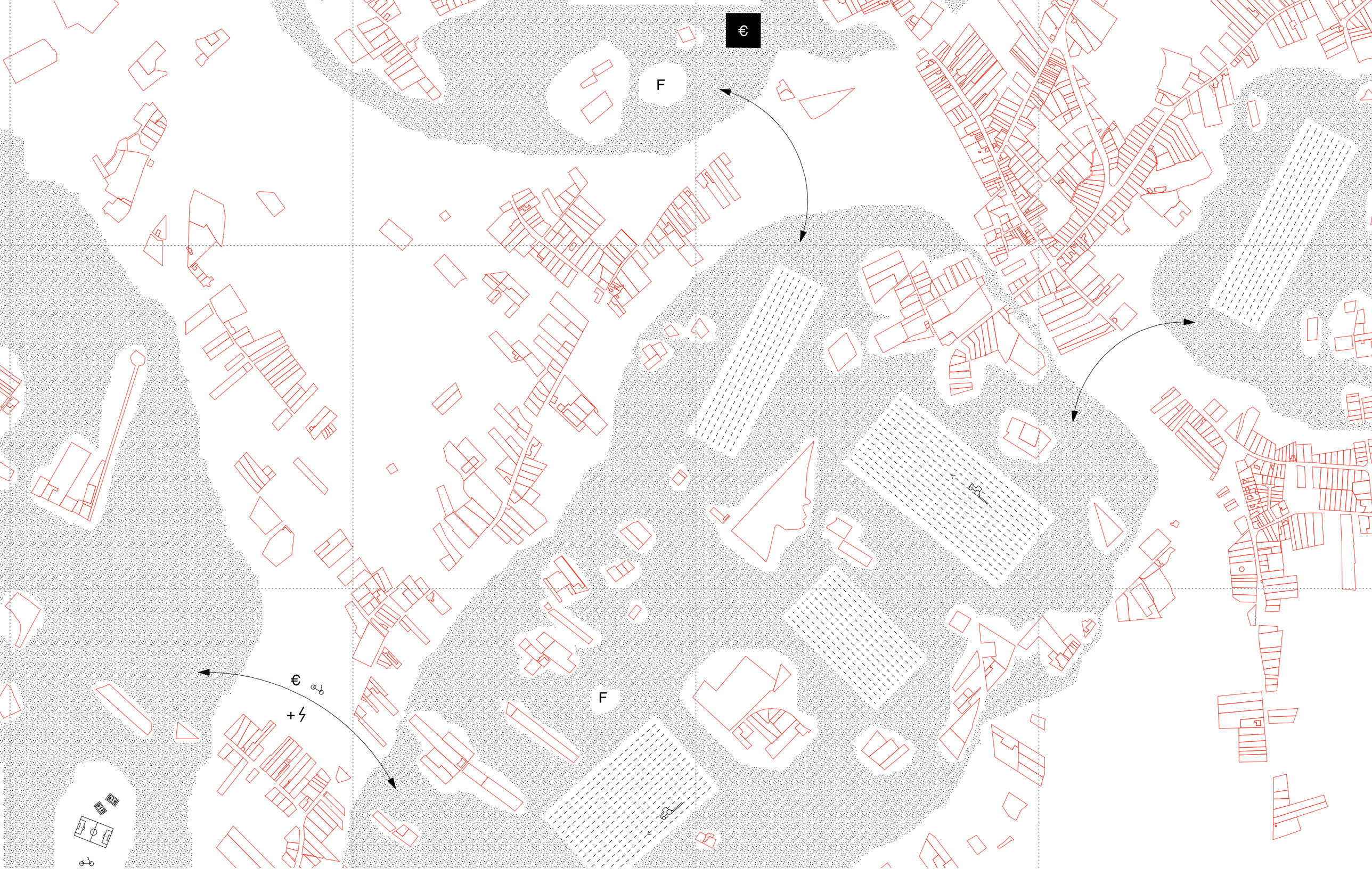

Groene spons: transformatie van het dichtgeslibde landschap tot een systeem van open ruimten. Grootschalige zones van biodiversiteit worden gecombineerd met schaalvergroting in de landbouw, lokale verkooppunten en recreatie.

Wanneer we kijken naar de kaart of de luchtfoto van Europa, dan zien we dat Vlaanderen deel uitmaakt van een groter gebied dat net als Vlaanderen gekenmerkt is door een decentraal territoriaal systeem: de Rijn-Maas-Scheldedelta. De Delta is vandaag een van de meest verstedelijkte gebieden van Europa. Sinds de middeleeuwen heeft de Delta zich ontwikkeld als een dicht netwerk van veelal kleinere, complementaire stedelijke kernen. Er is niet één grote stad die alle functies absorbeert en waarop het hele hinterland georiënteerd is, zoals dat het geval is voor Londen of Parijs.

De Rijn-Maas-Scheldedelta is echter meer dan een netwerk van stedelijke knooppunten. Als we de verschillende territoriale eigenschappen – zoals de geografie, de waterinfrastructuur, de economische structuur, de landbouw, de mobiliteit en het verstedelijkingspatroon – op elkaar leggen, zien we een patchwork van onderscheiden territoria. Onder het netwerk ligt dus een lappendeken van verschillende gebieden, elk met een eigen karakter en specialisatie. Elk van deze territoria heeft specifieke geologische en hydrologische kenmerken die bepalend zijn voor specifieke economische activiteiten en een specifieke vorm van verstedelijking. Zo heeft bijvoorbeeld het samengaan van de waterwegen voor handel en de landbouwactiviteit ervoor gezorgd dat de as Gent-Rijsel zich sinds de middeleeuwen kon ontwikkelen tot een verstedelijkte textiel-as. Elk van die territoria biedt dan ook andere kansen voor een toekomstige ontwikkeling. In sommige delen van de Delta is de landbouw dominant, terwijl in andere delen de natuurlijke structuren of de infrastructuur en de verstedelijking dominant zijn. De wisselwerking tussen de economische specialisaties van de verschillende territoria en het steeds sterker wordende stedelijke systeem, maken dat de Rijn-Maas-Scheldedelta tot op vandaag een van de meest veerkrachtige gebieden van Europa is.

Ondanks die historisch gegroeide diversiteit plannen en besturen we het Vlaamse grondgebied vandaag volgens één enkel principe. Van grens tot grens voert Vlaanderen één beleid. Vlaanderen heeft echter geen eenduidige ruimtelijke identiteit, en heeft die historisch ook nooit gehad. De kaart toont aan dat niet de natiestaten maar de complementaire territoria de meest geschikte eenheden zijn voor de planning, het bestuur en de ontwikkeling van een duurzame en welvarende samenleving. In plaats van de verschillende ruimtegebruiken gelijkmatig te verdelen over het territorium, moeten we kijken in welke territoria een specifieke ontwikkeling mogelijk of wenselijk is.

Net zoals we voor de wijken in de stad geleerd hebben om het beleid aan te passen aan de identiteit van de wijk, zo moeten we dat ook doen voor de territoria. Door het bestuur en de planning te baseren op het reële verschil tussen de territoria, kunnen we een positief ontwikkelingsverhaal schrijven voor de verschillende delen van Vlaanderen, zonder in elk deel gelijke ontwikkelingen te plannen. In plaats van de ontwikkeling van Vlaanderen te beschouwen als de gelijkmatige spreiding van kwantitatieve doelstellingen of maxima, kunnen we op basis van de kaart een kwalitatief en gedifferentieerd Vlaams toekomstproject ontwikkelen. Zo zouden we bijvoorbeeld de meer dan één miljoen nieuwe inwoners die Vlaanderen tegen 2050 verwacht, volgens het huidige ruimtelijke beleid verder gelijkmatig kunnen spreiden over het grondgebied. Maar we zouden ook een alternatieve strategie kunnen hanteren. De kaart biedt een houvast om de bevolkingsgroei vanuit de capaciteit van de verschillende deelgebieden van de Delta te organiseren.

De kaart suggereert dus twee zaken: we moeten tegelijk op een hoger en een lager schaalniveau werken als we Vlaanderen deel willen laten uitmaken van een metropolitane wereld. Op een lager schaalniveau, om de ontwikkeling van Vlaanderen te plannen vanuit de specifieke capaciteiten en kansen van elk van de delen van Vlaanderen. Op een hoger schaalniveau, omdat de Delta het grotere ruimtelijke systeem is waar Vlaanderen toe behoort. Enkel via de Deltametropool kan Vlaanderen een positie innemen en een bijdrage leveren aan de mondiale, metropolitane dynamiek.

CITY AND ENDLESS SPRAWL

TO BUILD ITS FUTURE, EUROPE MUST START FROM THE AMBITION OF ITS TERRITORY

WHAT ARE THE FUNDAMENTS
FOR A TRANSNATIONAL
TERRITORIAL PROJECT?

EUROPA IS EEN CONTINENT VAN STEDEN. MAAR NIET ALLE STEDEN ZIJN COMPACTE STEDEN

1
VLAANDEREN, DE VENETO-REGIO IN ITALIË, DE ZWITSERSE STEDELIJKE VALLEIEN, DE ENGLISH MIDLANDS, DE KATOWICE-REGIO IN POLEN, HET DUITSE NOORDELIJKE RIJNLAND...

DEZE EUROPESE REGIO'S HEBBEN ZICH HISTORISCH NIET ONTWIKKELD VANUIT EEN CONTINUE GROEI VAN DE PERIFERIE ROND EEN DOMINANT STEDELIJK CENTRUM, ZOALS DAT IN PARIJS EN LONDEN WEL HET GEVAL IS.

DE FIJNMAZIGE NEVENSCHIKKING VAN STEDELIJKE FUNCTIES EN PROGRAMMA'S DIE TYPISCH IS VOOR DE COMPACTE STAD, BEVINDT ZICH HIER OOK TUSSEN HET TRADITIONELE NETWERK VAN COMPLEMENTAIRE STADSKERNEN.

2
DEZE REGIO'S WORDEN MEESTAL ALS 'SLECHT' EN ONDUURZAAM BESTEMPELD, IN TEGENSTELLING TOT DE 'GOEDE', DUURZAME EN COMPACTE STAD. VANDAAG GELOVEN WE DAT OOK DEZE DECENTRALE STEDELIJKE GEBIEDEN KUNNEN TRANSFORMEREN TOT DUURZAME TERRITORIA.

EEN DUURZAAM ALTERNATIEF VOOR DE COMPACTE STAD EN DE EINDELOZE SPRAWL

3
HET PRINCIPE VAN DE COMPACTE STAD – EN VAN HET ONDERSCHEID TUSSEN STEDELIJKE GEBIEDEN EN OPEN RUIMTE – IS ONAANGEPAST AAN DEZE VORM VAN STEDELIJKHEID EN SOCIALE EN ECONOMISCHE DYNAMIEK.

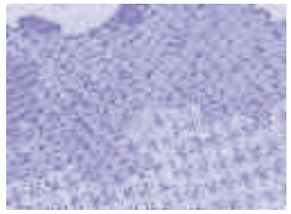
EEN IDEAAL VAN DE COMPACTE STAD OPLEGGEN AAN HET TERRITORIUM, LEIDT TOT FRUSTRATIE EN EEN STERKERE SOCIALE SEGREGATIE TUSSEN DE STEDEN EN HET WELVARENDE LANDSCHAP.

4
TEGEN 2050 VERWACHT VLAANDEREN ÉÉN MILJOEN NIEUWE INWONERS. DIT VOORUITZICHT IS EEN KANS – EN EEN ABSOLUTE NOODZAAK – OM TE BREKEN MET DE HUIDIGE, ONGECONTROLEERDE VERSTEDELIJKING.

5
PRIVAAT INITIATIEF EN ONDERNEMERSCHAP LIGGEN AAN DE BASIS VAN DE WELVAART IN DIT DEEL VAN EUROPA. VLAANDEREN IS SINDS 1200 EEN FIJNMAZIG ONDERNEMERSLANDSCHAP. WE MOETEN OP ZOEK NAAR EEN AANGEPASTE VISIE DIE DE DYNAMIEK EN HET POTENTIEEL VAN HET VLAAMSE LANDSCHAP AANWENDT OM TOT EEN ANDERE RUIMTELIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIE TE KOMEN.

6
DOOR DE DOORGEDREVEN VERSTEDELIJKING EN CONSUMPTIE VAN ZIJN TERRITORIUM KENT VLAANDEREN VANDAAG EEN HORIZONTALE VERMENGING VAN KLEINSCHALIGE FUNCTIES EN PROGRAMMA'S. DAARDOOR GROEIT HET AANTAL RUIMTELIJKE CONFLICTEN ELKE DAG. DE VERSCHILLENDE SECTOREN CLAIMEN ELKAARS GROND EN VERWIJTEN ELKAAR NEGATIEVE EFFECTEN VAN HUN ACTIVITEIT OP DE OMLIGGENDE FUNCTIES, HET KLIMAAT OF DE BIODIVERSITEIT.

TOCH BEVAT HET SIMULTANE EN MEERVOUDIGE RUIMTEGEBRUIK DE KIEMEN VOOR EEN DUURZAME TRANSFORMATIE VAN HET TERRITORIUM.

DE MISSIE VAN ARCHITECTUUR EN PLANNING IS DE HORIZONTALE HERCOMPOSITIE VAN FUNCTIES

7
DE AMBITIE VAN HET TERRITORIUM WORDT TEN VOLLE GEREALISEERD ALS DE NAAST EN OVER ELKAAR LIGGENDE SYSTEMEN VAN WONEN, INDUSTRIE, LOGISTIEK, LANDBOUW, NATUUR EN RECREATIE MET ELKAAR SAMENWERKEN EN IN INTERACTIE TREDEN.

DOOR DE SAMENLEVING EN HET TERRITORIUM IN ÉÉN RUIMTELIJK METABOLISME TE VERBINDEN, ONTSTAAT EEN NIEUWE LOGICA VOOR DE RUIMTELIJKE PLANNING EN DE MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIE.

DE SAMENLEVING MET HAAR TERRITORIUM VERBINDEN IN EEN RUIMTELIJK METABOLISME

DE SYNERGIE TUSSEN COMPLEMENTAIRE RUIMTEGEBRUIKEN MATERIALISEERT HET POTENTIEEL VAN DE DIVERSITEIT VAN SOCIALE EN ECONOMISCHE ACTIVITEITEN. ER ONTSTAAT EEN TERRITORIALE COLLECTIVITEIT.
DE CONSUMENT WORDT ACTOR IN PRODUCTIEVE EN METROPOLITANE TERRITORIA.

8
IN PLAATS VAN EEN DEFENSIEVE BESCHERMING VAN DE OPEN RUIMTE TEGEN DE OPRUKKENDE VERSTEDELIJKING, ZET DE STRATEGIE IN OP BESCHERMING DOOR ONTWIKKELING. DE ORGANISATIE EN DE PRODUCTIVITEIT VAN DE ONBEBOUWDE RUIMTE STRUCTUREREN DE TOEKOMSTIGE VERSTEDELIJKING.

HET LANDSCHAP PRODUCEERT PRIMAIRE DIENSTEN VOOR DE STEDELIJKE SAMENLEVING EN ORGANISEERT DE VERDERE ONTWIKKELING TOT EEN METROPOLITAAN TERRITORIUM.

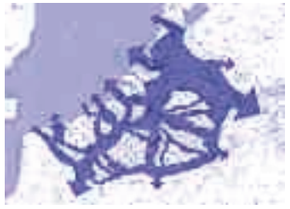
VANUIT HET DELEN EN DOORGEVEN VAN OVERTOLLIGE ENERGIE, HET HERGEBRUIKEN VAN WATER OF HET RECUPEREREN VAN WARMTE ONTSTAAT EEN STURINGSPRINCIPE VOOR DE LOKALISATIE VAN TOEKOMSTIGE PROGRAMMA'S EN FUNCTIES OP DE MEEST GESCHIKTE LOCATIES.

VAN DE CONSUMPTIE VAN LAND NAAR PRODUCTIEVE METROPOLITANE TERRITORIA

9
WE KUNNEN ONS NIET LANGER LATEN LEIDEN DOOR HET PRINCIPE VAN 'ONE PLANNING FITS ALL'. DE REGIONALE VERSCHILLEN IN LANDBOUWACTIVITEITEN, IN CONCENTRATIE VAN BEPAALDE INDUSTRIEËN OF IN TERRITORIALE EN STEDELIJKE STRUCTUREN EN ORGANISATIES BEVESTIGEN DE LEZING VAN DE RIJN-MAAS-SCHELDEDELTA ALS EEN COLLECTIE VAN COMPLEMENTAIRE VERSTEDELIJKTE TERRITORIA.

DIT IS HET PRODUCTIEVE UITGANGSPUNT EN HET RUIMTELIJKE KADER VOOR DE PLANNING, HET BESTUUR EN DE ONTWIKKELING VAN EEN DUURZAME EN WELVARENDE SAMENLEVING.

10
DAT VELE STERKE ONTWIKKELINGSPOLEN NET BUITEN DE VLAAMSE REGIO GELEGEN ZIJN, BENADRUKT HET BELANG VAN TRANSNATIONALE METROPOLITANE TERRITORIA.

MEER NOG DAN EEN VRAAG NAAR CONSTRUCTIEVE INTERNATIONALE SAMENWERKING, ZIJN DEZE GEBIEDEN DE SLEUTEL TOT HET VERSTERKEN VAN DE VLAAMSE ECONOMISCHE ACTIVITEIT EN WELVAART.

11
EUROPA MOET ZIJN FOCUS RADICAAL VERSCHUIVEN NAAR DE PRODUCTIEVE CAPACITEIT VAN ZIJN STEDELIJKE EN TERRITORIALE ORGANISATIE. VAN DE CONSUMPTIE VAN LAND NAAR DE PLANNING VAN PRODUCTIEVE METROPOLITANE TERRITORIA.
OM DE WELVAARTSCREATIE OPNIEUW UIT TE VINDEN, MOET EUROPA VERTREKKEN VAN ZIJN TERRITORIUM.

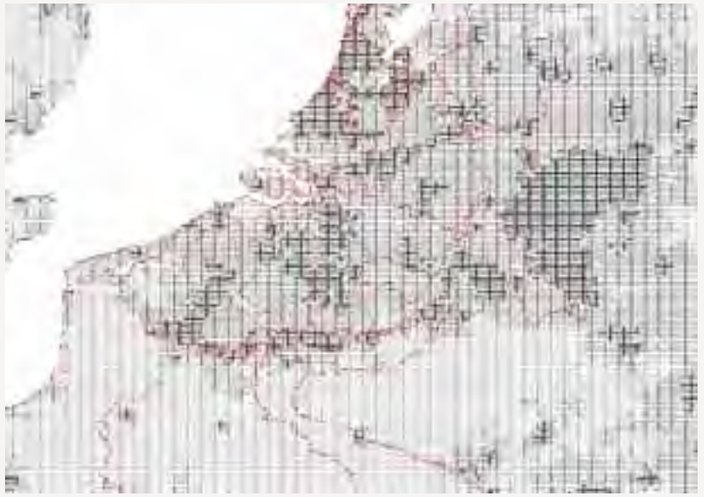

DIT IS DE AMBITIE VAN HET TERRITORIUM.

OM AAN ZIJN TOEKOMST TE BOUWEN, MOET EUROPA VERTREKKEN VAN DE AMBITIE VAN ZIJN TERRITORIUM

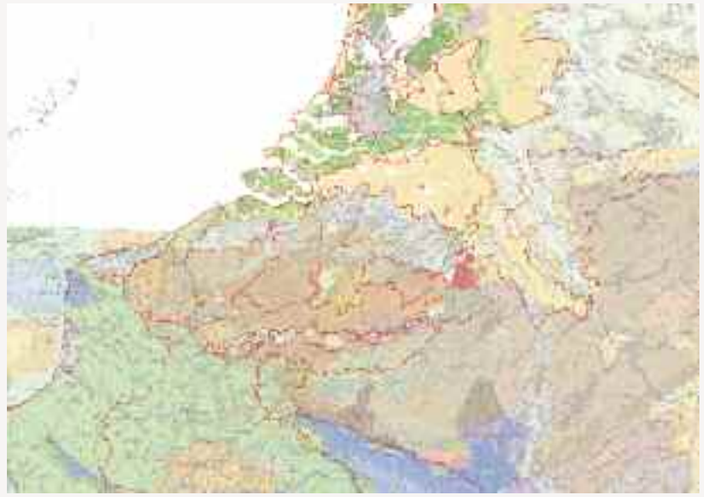
1

2

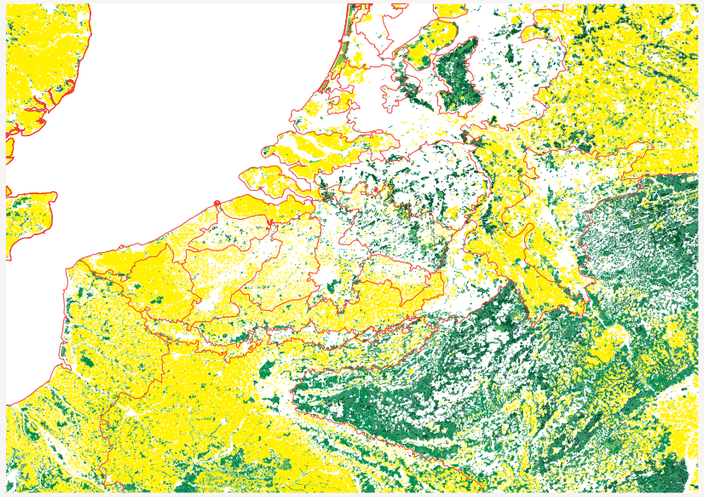
3

4

5

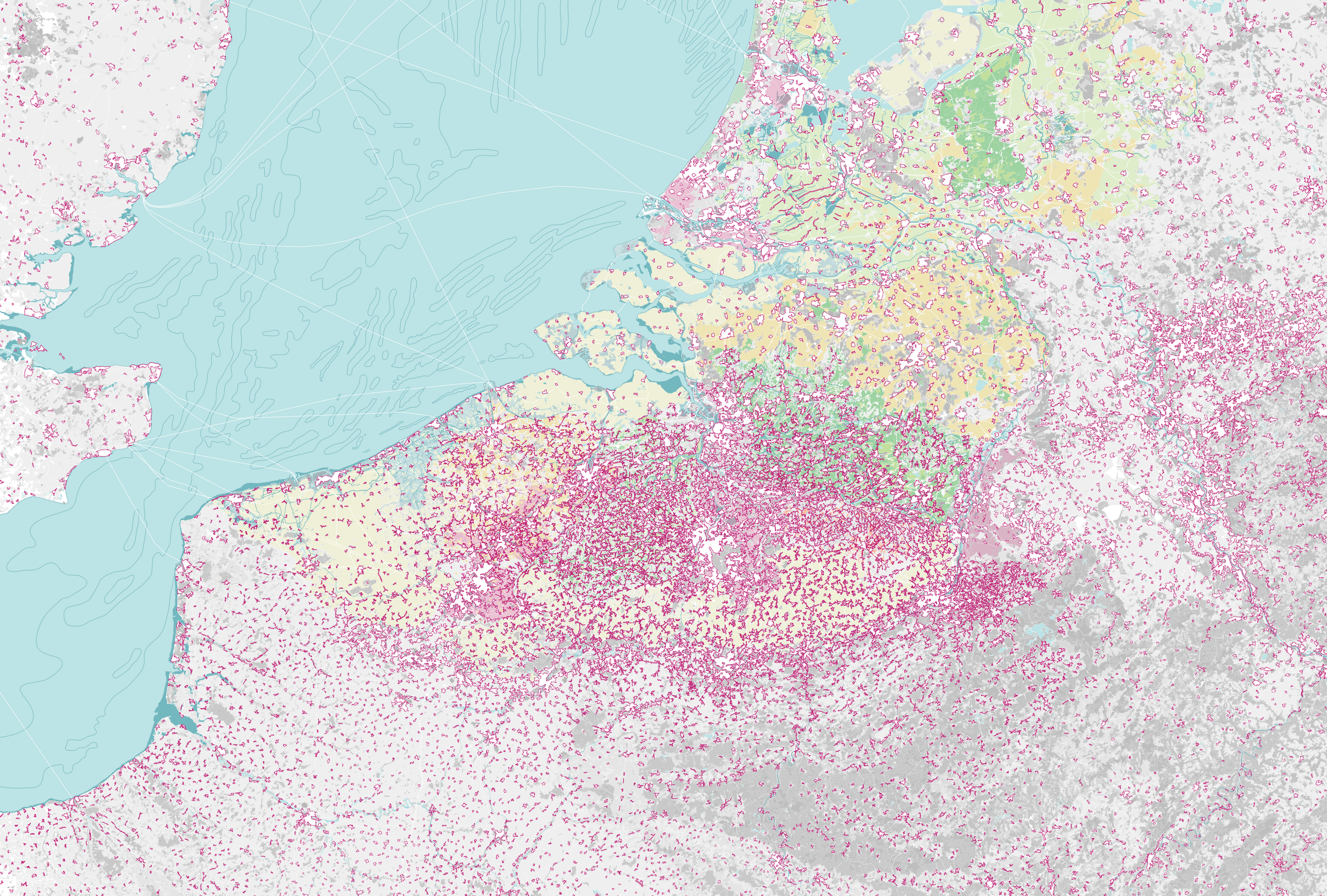

6

7

1 Mobiliteitsnetwerk
2 Verstedelijkingsgraad
3 Economische structuur
4 Geologie
5 Waternetwerk en overstromingsgebieden
6 Landbouw- en natuurgebieden
7 Complementaire territoria

De verschuiving in het denkkader van consumptie naar productie heeft niet enkel een enorme impact op de ruimte, maar ook op de samenleving zelf: op het dagelijkse leven, op de bewoners, op de organisatie van de arbeid. De synergie tussen verschillende programma's en activiteiten en het uitwisselen en delen van grondstoffen en energie zijn zoveel meer dan een vorm van ruimtelijke of energetische efficiëntie. Het zijn transities die radicaal ingrijpen op de organisatie van de maatschappij. Ante Timmermans belicht in zijn werk van woorden en tekeningen de positie van het individu dat zijn leefwereld en territorium ziet verschuiven als gevolg van culturele, sociale en economische transities. *Verbeelding in Actie* isoleert elementen die deel uitmaken van het landschap of die we gebannen hebben uit ons beeld van het landschap. Het creëert nieuwe landschappen en stelt de vraag naar de betekenis van het landschap in een veranderende wereld. Door de verbeelding centraal te plaatsen, transformeert Ante Timmermans de mentale kaart van onze leefomgeving. Binnen het nieuwe denkkader ontstaat een context waarin de mens zich kan transformeren van consument tot actor in metropolitane en productieve territoria.

APARTMAN
ICH BIN AUCH
EINE ZEICHNUNG

MANIFESTE
MOI, JE VAIS
DIRIGER
L'ENNUI
DU MONDE
(ZURICH/24 JANVIER
2011 A.T.)

la FOUle

FACT
FICTIORY

ATELIER

Erik Grietens, beleidsmedewerker Bond Beter Leefmilieu (BBL)

“Vlaanderen is de meest versnipperde en verkavelde regio van Europa. De bebouwing ligt verspreid, met veel geïsoleerde verkavelingen en lintbebouwing. Dat werkt heel wat problemen in de hand. De achteruitgang van de biodiversiteit is bijvoorbeeld grotendeels te wijten aan de slechte ruimtelijke ordening. De natuurgebieden zijn te klein, waardoor sommige diersoorten met uitsterven bedreigd zijn. Een ander gevolg van de versnippering is de slechte waterkwaliteit. Door de uitgestrekte verkavelingen in Vlaanderen gaat vandaag bijna 60% van het budget voor leefmilieu naar het aanleggen van rioleringen. Toch slagen we er ondanks die grote investeringen niet in om de minimale doelstellingen van Europa te behalen. In afgelegen gebieden is een klassiek rioleringssysteem onbetaalbaar, waardoor veel huizen niet op het rioleringsnetwerk zijn aangesloten en het afvalwater rechtstreeks in onze waterlopen belandt, tenzij men investeert in dure zuiveringsinstallaties. Een ondoordachte ruimtelijke ordening heeft er ook toe geleid dat we zelfs in de valleien zijn gaan bouwen, waardoor die wijken bij hevig regenweer regelmatig overstromen.”

“Een mogelijke oplossing ligt in het verdichten van goed gelegen verkavelingen. Villa’s waar vroeger grote gezinnen woonden, kunnen vandaag bijvoorbeeld door twee kleinere gezinnen gedeeld worden. Dergelijke nieuwe vormen van wonen kunnen ook ons welzijn ten goede komen. Grote woningen, wagens of gereedschap delen is niet alleen economisch voordelig, het stimuleert eveneens het sociale contact tussen verschillende generaties en bevolkingsgroepen. Het zal ook leiden tot een milieuvriendelijkere samenleving, met een kleinere impact op het klimaat, minder luchtvervuiling en een leefbaardere en aantrekkelijkere omgeving.”

“Ook op grotere schaal kan verdichting oplossingen bieden. Vandaag krijgen bedrijven, havens, woonwijken, natuur en landbouw allemaal hun eigen plaats, terwijl dat in het kleine Vlaanderen eigenlijk niet houdbaar is. Ruimtelijke Ordening zal de activiteiten van de verschillende sectoren meer met elkaar moeten verweven. Op die manier kan de versnippering van het landschap en het feit dat bedrijven vaak heel dicht bij woongebieden gelegen zijn misschien zelfs voordelen bieden. Restwarmte van bedrijven, die nu vaak via schouwen of in het slechtste geval via koeltorens in de lucht komt, kan perfect gebruikt worden om nabijgelegen woningen of serres te verwarmen. Hetzelfde geldt voor landbouw en wonen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de Duitse bio-energiedorpen. Landbouwbedrijven bouwen vergistingsinstallaties en voorzien een heel dorp van energie. Zoiets moet ook bij ons mogelijk zijn.”

“Naast het verdichten van het landschap zullen we ook aan ruimtelijk herstel moeten doen. In sommige gebieden, zoals valleien of waardevolle natuurgebieden, zullen we misschien moeten beslissen om de woningen naar beter gelegen gebieden te verplaatsen. Een van de basisproblemen hierbij is dat Vlamingen veel belang hechten aan hun eigendomsrecht, waardoor het verhandelen van grondrechten nagenoeg onmogelijk is. Zonder die uitwisseling is het echter moeilijk om de ruimtelijke ordening ingrijpend te veranderen. We zullen dus op zoek moeten gaan naar manieren om grond uit te wisselen, zonder dat de eigenaar zijn eigendomsrecht verliest.”

Restwarmte van bedrijven, die nu vaak via schouwen of in het slechtste geval via koeltorens in de lucht komt, kan perfect gebruikt worden om nabijgelegen woningen of serres te verwarmen.

“Van de Vlaming wordt gezegd dat hij met een baksteen in de maag geboren is. Daar verandering in brengen zal een radicale omslag van onze mentaliteit vragen. Vlamingen vinden het niet alleen belangrijk een eigen woning te hebben, ze vinden ook dat ze op hun eigendom gewoon hun gang moeten kunnen gaan. Toch zullen we wellicht naar een systeem moeten evolueren met een gemeenschappelijk gebruik van ruimtes, tuinen, producten en diensten. Een systeem waarin niet iedereen eigenaar is van de grond waarop zijn woning staat, maar de woning zelf wel een deel van de eigendom kan vormen. In Duitsland en Scandinavië is dat al het geval. Gelukkig stellen we ook vast dat onze individualistische houding aan het kantelen is. Er wordt stilaan meer gedacht in termen van gemeenschappelijkheid. We zien vandaag bijvoorbeeld dat de eerste cohousingprojecten eindelijk echt van de grond komen.”

“Ik denk dat de burger stilaan ook beseft dat we een aantal ecologische grenzen bereikt hebben. Bij hevige regenval zijn er altijd wel een aantal wijken die onder water komen te staan. Dat zal door de klimaatverandering alleen maar erger worden. Die confrontaties zullen de burger aanzetten om naar nieuwe en duurzame oplossingen te zoeken. Zulke bottom-upinitiatieven zijn noodzakelijk om tot een duurzame mentaliteitswijziging te komen. Zolang er alleen maar maatregelen zijn die aan de mensen opgelegd worden, is elke poging om ons klimaat te redden tot mislukken gedoemd. Een echte transitie is pas mogelijk als de mensen zich een nieuwe houding eigen maken. Ik ben ervan overtuigd dat wanneer die dynamiek begint te werken, ze door de hogere instanties opgepikt zal worden en uiteindelijk ook op dat niveau zal doorwerken.”

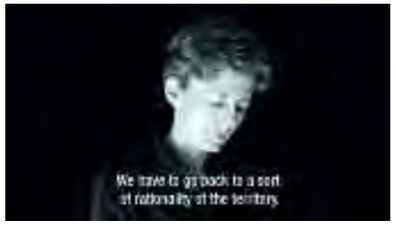
“Hoewel wij als milieuvereniging het belang van een vrijemarkteconomie en van vrij ondernemerschap erkennen, geloven wij dat er nieuwe, meer duurzame vormen van economie nodig en mogelijk zijn. In plaats van een lineair economisch systeem, waarbij grondstoffen omgevormd worden tot consumptiegoederen en uiteindelijk gestort of verbrand worden, verkiezen wij een kringloopeconomie waarbij hernieuwbare grondstoffen centraal staan, goederen gedeeld worden en afgedankte of kapotte producten hergebruikt, gerecycleerd of hersteld worden. Wij kiezen voor een model waarbij zo veel mogelijk gedacht wordt in termen van natuurlijke ecosystemen. Ook maatschappelijke ecosystemen. In zulk een systeem wordt er niet uitgegaan van een oneindige voorraad grondstoffen. In plaats van het huidige niet-duurzame economische groeidenken – meer grondstoffen, meer energie, meer autoverkeer, meer ruimte om te wonen – willen wij streven naar meer gezamenlijk gebruik, nabijheid van activiteiten, combinaties van functies, beter openbaar vervoer en hergebruik van energie.”

“In een dergelijke kringloopeconomie is voor Vlaanderen als louter logistieke draaischijf voor Europa geen plaats meer. Door de globalisering en de liberalisering van de wereldeconomie hebben productieactiviteiten zich de laatste jaren almaar meer verplaatst naar lageloonlanden zoals China, met als gevolg dat wij nu massaal goedkoop geproduceerde goederen moeten invoeren. De containertrafiek heeft eigenlijk maar een heel beperkte economisch toegevoegde waarde. De tewerkstelling in de logistieke sector daalt. Wij moeten dringend opnieuw investeren in lokale productie en in onze havens, want ook de productieactiviteiten hebben voordeel bij goedkoop maritiem transport. We moeten niet zomaar aanvaarden dat al onze productiehuizen naar China verhuizen, waardoor wij bijgevolg een

gigantische containerstroom moeten verwerken en verdelen over de rest van Europa. We moeten durven kiezen voor lokale productie en meer tewerkstelling dan alleen maar voor logistieke activiteiten. Groene economie en industrie zijn volgens mij wel degelijk mogelijk, mits de nodige investeringen en innovatie. De chemische industrie in Antwerpen bijvoorbeeld is wereldwijd een van de sterkste economische spelers. Helaas is ze volledig gebaseerd op petroleum, een grondstof die almaar duurder en schaarser wordt. Gelukkig heeft de sector onderzoeksprogramma's opgestart om de chemie op basis van andere grondstoffen uit te bouwen. In de Antwerpse haven moeten we inzetten op het verduurzamen van die petrochemie en moeten we op zoek gaan naar innovatieve mogelijkheden voor milieuvriendelijke industriële productie."
"Een ander probleem van Vlaanderen is de one-rule-fits-all-mentaliteit, waardoor de landschappelijke identiteit van de verschillende regio's grotendeels verloren is gegaan. Er zou veel meer gezocht moeten worden naar een manier om de verschillende regio's met elkaar te verbinden zonder dat ze hun eigenheid verliezen. Je kunt de polders namelijk onmogelijk op dezelfde manier benaderen als het gebied tussen Brussel en Antwerpen of als de tuinbouwstreek in Sint-Katelijne-Waver. We moeten vertrekken van de eigenheid van een streek en de sterke kanten ervan uitspelen, en van daaruit een geheel opbouwen. Het is belangrijk om goed na te denken over welke gebieden bijvoorbeeld de aangroeiende bevolking zouden kunnen opvangen, of welke gebieden zich in een kringloopsysteem ook op economisch vlak goed zouden kunnen ontwikkelen. Dat zal wellicht als gevolg hebben dat niet elke provincie even veel middelen zal krijgen en dat we in bepaalde gebieden de ruimte zullen moeten herstellen door het aantal functies van die gebieden te verminderen."

Paola Viganò, Studio Associato Bernardo Secchi Paola Viganò

"De compacte, begrensde stad is lang beschouwd als de meest ideale vorm die een stad kan aannemen. Vandaag is dat beeld grotendeels achterhaald. Stedenbouwkundigen, stadsplanners, architecten en wetenschappers reflecteren al geruime tijd over de mogelijke vormen van een stad. De Italiaanse architect Aldo Rossi bijvoorbeeld, gaf in 1966 in *L'architettura della Città* al de exacte beschrijving van wat we sinds de jaren 1990 de diffuse stad, de nevelstad of de horizontale metropool noemen. Die kritische beschouwingen hebben ondertussen tot een herformulering van het concept van de stad geleid."
"Als we vandaag kijken naar de belangrijkste stedenbouwkundige trends en naar de manier waarop stadsplanners denken, stellen we vast dat de overtuiging dat de diffuse stad niet duurzaam is, nog altijd leeft. Gelukkig proberen sommige wetenschappers nu ook aan te tonen dat dit stadstype niet volledig indruist tegen het idee van een duurzaam systeem en dat er wel manieren bestaan om de uitdagingen waarmee we geconfronteerd worden vanuit de bestaande ruimte te benaderen. Alleen zijn de oplossingen anders dan voor de compacte stad. Het is meer een kwestie van een idioom te ontwikkelen, van ons beeld van de stad te verbreden, van nieuwe ruimtetypes te ontwikkelen, dan van alles te reduceren tot één model. Het model van de compacte stad is een manier om het probleem te vereenvoudigen. Het territorium is echter veel complexer en kan niet tot één model of één mogelijke oplossing worden gereduceerd."
"Tot voor enkele jaren werd er nog neergekeken op de diffuse stad, omdat ze lelijk zou zijn. De eengezinswoning blinkt namelijk niet uit in schoonheid. Hetzelfde geldt voor industrieterreinen en dergelijke. De diffuse stad wordt soms beschouwd als een agglomeratie van barakken, maar eigenlijk zijn alle metropolen en alle grote steden in het verleden gestart als barakken. Barakken kunnen na verloop van tijd echter veranderen in iets anders. De diffuse stad zit volop in dat proces van herdefiniëring. In de poging tot herdefiniëring is het belangrijk om rekening te houden met de geschiedenis van het territorium. Het diffuse landschap van Vlaanderen – evenals dat van de Veneto-regio in Italië – is historisch gegroeid. Deze territoria zijn niet het resultaat van een kern die almaar verder uitgedeind is en waardoor een periferie is ontstaan. Het omgekeerde is waar. Ze zijn ontstaan uit een toenemende verdichting van wat er reeds was. In het geval van Vlaanderen is dat voornamelijk de middeleeuwse armatuur. In de Veneto-regio het Romeinse grid, de 'aggeratio'. De diffuse stad is ingebed in de cultuur van het territorium. Het is belangrijk om de horizontale metropool in aanmerking te nemen als een volwaardig cultureel, sociaal en economisch model. Als we het belang van dit model niet begrijpen, negeren we een bepaalde soort samenleving. We negeren de cultuur en de economie van dit territorium."
"We moeten in onze herdefiniëring teruggrijpen naar een soort van rationaliteit van het territorium, naar de kennis die in het territorium zelf is ingebed. Vanuit ecologisch standpunt is er weliswaar een volledige hertekening van de diffuse stad nodig, maar dat betekent niet dat het basiskarakter moet veranderen. We moeten inderdaad het openbaar vervoer aanpassen, de energieproductie reorganiseren, enzovoort. Maar tegelijk moeten we ook aanvaarden dat er in de metropool altijd kleine centra zullen zijn en dat ze voor de stad een referentie zullen zijn en blijven. We zullen dus iets moeten ontwikkelen dat zich meer met de stad vermengt."
"De horizontale metropool bevat heel wat interessante mogelijkheden. Ze heeft echter ook een aantal zwakke punten, vooral op sociaal vlak. Als je de horizontale metropool alleen maar benadert vanuit de diffuse gedeelten, bestaat het risico dat het probleem van de sociale conflicten vergeten wordt of naar de achtergrond verdwijnt. In de volgende decennia bijvoorbeeld, zullen in Vlaanderen één miljoen nieuwe migranten aankomen. Het risico bestaat dat de goede levenskwaliteit van de diffuse stad een reden wordt voor de mensen die er wonen om virtuele of feitelijke barrières op te werpen waarmee ze de problemen van de stad willen scheiden van het aangename wonen in het landschap. Een aantal elementen van de compacte stad moeten dus in de diffuse stad worden geïntroduceerd. Maar ook omgekeerd, want de compacte stad heeft eveneens met tal van problemen te kampen. Zo moet er in de compacte stad bijvoorbeeld aan een betere relatie tussen open en bebouwde ruimte gewerkt worden."
"Dat het idee van de compacte stad lang voor het ideaal is doorgegaan, is ook zichtbaar in de cartografie. Als er maar één schaal in rekening wordt gebracht, onderscheiden we in eerste instantie alleen de grotere en middelgrote centra. Daarna zie je een soort blanco gebied, dat tussen de centra in ligt. Het wordt hooguit getekend als landbouwgebied met enkele verspreide woonkernen. Uiteraard weten we dat die gebieden niet leeg zijn en dat er veel meer tussen de steden ligt dan alleen maar landbouwgebied. De cartografie moet het bestaan van verschillende

Het diffuse landschap van Vlaanderen is historisch gegroeid. De diffuse stad is ingebed in de cultuur van het territorium. Als we het belang van dit model niet begrijpen, negeren we een bepaalde soort samenleving.

schalen van objecten accepteren. Als er rekening wordt gehouden met de schaal van kleinere objecten, verandert de kaart volledig. We moeten het voorstellingssysteem dus veranderen om de structuur van de diffuse stad weer te geven."
"De voorstelling van micro-elementen is belangrijk om het type ruimte en haar organisatie te begrijpen. Op die manier kan je ook synergieën vinden tussen de verschillende elementen. Neem bijvoorbeeld waterbeheer. Niet enkel de grote structuren dragen bij tot overstromingspreventie. Ook kleinere systemen kunnen een belangrijke rol spelen in het geven van ruimte aan het water: als bescherming tegen overstroming en als waterreservoir voor droge periodes. Het is dus interessant om dit horizontale systeem te exploiteren. Als je een beter inzicht in het ecologische systeem combineert met de bestaande ruimte, dan wordt de architecturale kwestie weer cruciaal. We spreken hier dan uiteraard niet alleen over een architectuur van gebouwde ruimtes of van grote publieke ruimtes, maar over een architectuur die een schaaloverstijgende houding vergt. Een houding waarbij je een villa ontwerpt, maar tegelijk ook zorgt voor de goede organisatie van een landbouwbedrijf en je ook een erg interessante openbare ruimte produceert, omdat je bijvoorbeeld een park aanlegt dat ze met elkaar verbindt."
"De eerste opdracht is het lezen van de diffuse stad. Het belang aantonen door middel van kaarten en interpretaties. Dat is gebeurd, en het is gebleken dat deze nieuwe vorm interessante aspecten bevat. Nu is het moment aangebroken om de ideeën te actualiseren en aan te tonen dat er acties en strategieën zijn die aangepast zijn aan dit type territorium. Een niet-aangepaste denkwijze kan namelijk veel negatieve effecten hebben. Neem de kwestie van de openbare ruimte. De diffuse stad wordt beschouwd als een stad zonder openbare ruimte. Om die reden wordt er gestreefd naar een openbare ruimte die een typisch stedelijk karakter heeft: veel pleinen en traditionele parken. Maar in een diffuse stad werkt dit soort ingrepen niet. In de horizontale metropool vind je op een zondagochtend veel meer mensen die langs de rivier fietsen of zitten en er elkaar ontmoeten en praten, dan dat je dezelfde mensen ziet op een plein. We moeten de territoriale openbare ruimte dus ook in die zin ontwikkelen. We moeten een openbare ruimte bedenken die horizontaal is, die op schaal is van de metropool, en die het stedelijke gedeelte verbindt met het natuurlijke, ecologische systeem. De rijkdom van dit systeem is trouwens een van de vele voordelen van de diffuse stad."
"Wat we nu nodig hebben is meer praktijk, meer voorbeelden om de vele ideeën die de laatste decennia over de horizontale metropool werden geformuleerd, concreet te maken. We hebben regio's nodig die de ambitie hebben om te werken aan hun territoria. Niet met de bedoeling om ze dramatisch te veranderen, maar om integendeel echt te vertrekken van hun mogelijkheden en hun potentieel."

Peter Stabel, historicus, Universiteit Antwerpen

“Vanaf de 11de eeuw nam de verstedelijking in Europa fors toe, in de 19de eeuw zelfs exponentieel. Terwijl plaatsen zoals Wenen, Berlijn, Parijs, Londen of Moskou zich in die periode tot echte grootsteden ontwikkelden, bleef de ontwikkeling van grootsteden in de Nederlanden, Noord-Frankrijk en deels ook het Rijnland en Italië beperkt. De voornaamste reden hiervoor was de politieke macht van de grote steden van de nieuwe Europese staten. Het waren politieke hoofdsteden, door de staat gemaakt en gestimuleerd. Iedereen die van de creatie van de staat een graantje wilde meepikken, wilde er naartoe. In onze regio was de stadsontwikkeling niet zozeer politiek, maar wel economisch gedreven. Kleine en middelgrote handels- en industriesteden waren goed met elkaar verbonden, waardoor zich geleidelijk aan een gedecentraliseerd patroon ontwikkelde. Omdat de drijfveer eerder economisch was dan politiek, kon dat netwerk zich ook over de landsgrenzen heen uitbreiden. In tegenstelling tot de grote hoofdsteden in de grotere staatkundige verbanden, waar gaandeweg alle activiteiten in dezelfde stad plaatsvonden, werden bij ons verschillende functies over verschillende steden verdeeld. Westelijk Vlaanderen bijvoorbeeld, was vooral bekend om zijn textielproductie. Antwerpen en Amsterdam waren handelssteden. Gent een industriestad. Hoogwaardige economische activiteiten concentreerden zich dan weer vooral in steden waar veel hoogopgeleide mensen woonden of waar opleiding gemakkelijk kon georganiseerd worden. Door de vele bevaarbare waterwegen en het uitgebreide weggennet konden goederen bovendien vrij goedkoop van de ene naar de andere stad getransporteerd worden. Hierdoor ontstond op economisch vlak een complementair systeem. Een nadeel van die decentralisatie is natuurlijk wel dat er op termijn nog nauwelijks ruimte was waar geen activiteit plaatsvond.”

“De complementariteit en regionale specialisatie zijn vandaag nog steeds aanwezig. De mobiliteit van kennis en expertise is wel groter geworden, waardoor de scheiding tussen kleine en iets grotere steden minder opvallend is. Het suburbanisatieproces van de laatste honderdvijftig jaar heeft er ook voor gezorgd dat vele, beter opgeleide mensen de stad zijn ontvlucht en aan de rand van of zelfs buiten de stad zijn gaan wonen. Activiteiten die vroeger uitsluitend in een grotere stad konden plaatsvinden, vind je vandaag bijgevolg ook elders.”

“In de 19de en 20ste eeuw zette de verstedelijking in Europa zich nog verder door. Nochtans waren er ook tegenkrachten. De antistedelijke mentaliteit in België verhinderde bijvoorbeeld dat de steden echt groter werden. Een liberaal en katholiek bewind wisselden elkaar toen af. Beide waren bang dat een te grote concentratie van arbeiders, die vaak socialistisch stemden, een bedreiging zou vormen voor hun heerschappij. Hierdoor werden arbeiders gestimuleerd om op het platteland te wonen, waar ze beter gecontroleerd konden worden door de pastoor en de notabelen. Ook het transport werd georganiseerd om niet alleen goederen, maar ook personen snel en efficiënt van de ene plek naar de andere te vervoeren (en liefst dezelfde dag nog terug). Door de stad als het ware te willen exporteren, is men op het platteland toen wild beginnen urbaniseren, wat op termijn tot een enorme verschraling van het landschap heeft geleid.”

“Die antistedelijke reflex heeft lang de Belgische politiek bepaald en is er vandaag tot op zekere hoogte nog steeds. Hoewel Vlaanderen geen echt grote steden ambieert en daar ook wellicht niet de structuur voor heeft, moet het wel leren omgaan met verstedelijking en met de bestaande complementariteit van steden. Vlaanderen moet daarom niet proberen om zijn steden om te bouwen tot grote, multifunctionele entiteiten. Het moet het systeem dat historisch is gegroeid respecteren en volgens datzelfde patroon verder ontwikkelen. Ik bedoel daarmee niet dat Vlaanderen de suburbanisatie nog meer moet stimuleren, maar wel dat het in de toekomst vooral zal moeten focussen op de ruimte tussen de steden en op de stad als stadsregio. Het sociale weefsel tussen de steden zal grotendeels bepalen hoe die steden functioneren. Steden zijn immers geen eilanden en waren dat vroeger ook al niet. In Vlaanderen speelde een deel van de industriële activiteiten zich al op het platteland af. In periodes dat landbouwers minder werk hadden bijvoorbeeld, gingen ze wol of vlas weven en werd in samenspraak met stedelijke ondernemers en handelaars de textielproductie ook over het stedelijke systeem verspreid en naar het buitenland uitgevoerd. Vandaag is die band tussen de stad, als organisator van het economische, sociale en culturele leven, en de omgeving er nog altijd. De cultuurhuizen en culturele centra in grote en middelgrote steden zorgen voor een continuïteit tussen stad en platteland.”

“We moeten Vlaanderen dus eigenlijk zien als een netwerk van steden die telkens in verbinding staan met enerzijds het territorium dat er rond ligt en anderzijds de andere steden in hiërarchische stedelijke netwerken. We noemen dat stadsregio’s. Landsgrenzen vormen hierbij niet noodzakelijk een hindernis. Wie in Kortrijk woont, gaat winkelen in Rijsel. Wie in Antwerpen woont gaat naar Rotterdam, en omgekeerd. Heel wat van die grensoverschrijdende regio’s hebben een natuurlijke, gemeenschappelijke basis, en werden pas van elkaar gescheiden door de natievorming in de 19de eeuw. Rijsel was tot in de 17de eeuw bijvoorbeeld een echte Vlaamse stad.”

“Het systeem van complementariteit van steden lijkt voor velen haaks te staan op een meer ecologisch model waarin activiteiten binnen een regio gebundeld worden en steden zelfvoorzienend zijn, waardoor er bijvoorbeeld minder interstedelijk transport nodig is. In stedenbouwkundige termen wordt dat een *primate-citymodel* genoemd. Zo veel mogelijk stedelijke functies worden samengebracht op één plaats, en die steden groeien uit tot grote megalopolen. Maar in dat scenario zullen onze steden tegelijk minder talrijk en veel groter moeten worden. Bovendien gaat zo’n model geheel in tegen de natuurlijke ontwikkeling van de regio. Vlaanderen is vanaf de 12de eeuw niet meer zelfvoorzienend. De bevolking groeide aan en de landbouw kon met haar beperkte middelen niet iedereen meer bevoorraden. Vlaanderen heeft immers niet de meest vruchtbare grond. Hierdoor zijn veel landbouwers ook op industriële activiteiten overgestapt, waardoor Vlaanderen niet alleen erg op import (en export) is aangewezen, maar waardoor je ook een veel opvallendere mix van activiteiten hebt. Vlaanderen heeft altijd een gemengde economie gekend, met zowel industriële en commerciële activiteiten als een sterk gemengde landbouw. En dat heeft ook gevolgen voor ons landschap. In Frankrijk heb je dat veel minder. Daar kan je kilometers ver rijden en alleen maar graanvelden zien.”

Door de interactie tussen stad en platteland kan je in Vlaanderen eigenlijk nauwelijks nog echt spreken over het platteland. De plattelandsbewoner is uiteindelijk ook een beetje een stedeling.

“Velen denken dat de Vlaamse lintbebouwing pas recent is ontstaan, maar ook die vorm van bouwen is historisch gegroeid. Heel wat kleine dorpjes zijn ontstaan doordat landbouwbedrijven hun woning langs de kant van de weg bouwden en hun activiteiten achter die woning lieten plaatsvinden. Langzaamaan werden in de nabijheid van die bedrijven meer huizen gebouwd, waardoor de typische lintbebouwing ontstond en het zicht op het landschap verhinderd raakte. Dorpen waaierden als het ware in veel gebieden uit en opvularchitectuur tussen bebouwde percelen was een logische stap. Het geeft het Vlaamse landschap een heel eigen karakter. Als je door Frankrijk of Nederland reist, zie je dat de woningen daar veel meer geconcentreerd zijn. Al zal je in Noord-Frankrijk ook wel gebieden vinden waar er veel lintbebouwing is. Ook hier speelt de erfenis van het verleden. Vandaag functioneert de lintbebouwing als een soort overgangsgebied tussen stad en platteland. Ook vroeger was dat al zo. Toen waren er uiteraard nog geen supermarkten langs de belangrijke invalswegen, maar werden er buiten de stadsmuren wel al markten georganiseerd. Die wegen waren dan ook al heel belangrijk. Niet alleen omdat er tol geïnd kon worden, maar ook omdat ze het verkeer tussen stad en platteland en tussen steden onderling mogelijk maakten. Door de interactie tussen stad en platteland kan je in Vlaanderen vandaag eigenlijk nauwelijks nog echt spreken van het platteland. Het contrast met de stad is in elk geval veel kleiner dan in gebieden waar de verstedelijking minder nadrukkelijk aanwezig is. In gebieden zoals Vlaanderen, bepaalde delen van Wallonië, Nederland en Noord-Frankrijk is de samenleving op het platteland niet meer denkbaar zonder de stad. De plattelandsbewoner is uiteindelijk ook een beetje een stedeling. Misschien is het wel die continuïteit die in de geschiedenis van het stedelijke Vlaanderen zo opvalt.”

Piet Vanthemsche, voorzitter Boerenbond

“Alle grote beschavingen zijn ontstaan dankzij een bloeiende primaire sector. Denk aan het Midden-Oosten, waar de landbouw ontstaan is, Zuid-Amerika, waar de Inca’s en de Maya’s gesofisticeerde landbouwsystemen bedacht hebben, en Europa, waar we in de middeleeuwen het drieslagstelsel uitgevonden hebben. Aan de basis van onze welvaart ligt een goed georganiseerde, primaire voedselproductiesector: de landbouw en de veeteelt. Daarna krijg je secundaire activiteiten: de industrialisering en de uitbouw van diensten. Er zijn planologen die beweren dat er geen plaats meer is voor de primaire sector in Vlaanderen. Daar ben ik het niet mee eens. Als je modellen voor de toekomst uittekent, moet je een intelligente mix maken van de primaire, secundaire en tertiaire sector. De agrovoedingssector is trouwens, op de ontginners na, nog de enige primaire sector die wij kennen in Vlaanderen. De landbouw kan volgens mij ook andere diensten leveren dan alleen maar voedsel produceren. Vandaag kan de landbouw bijvoorbeeld ook instaan voor natuurontwikkeling, landschapscreatie en recreatie.”

“De landbouw staat wereldwijd voor belangrijke uitdagingen. De wereldbevolking groeit aan, onze consumptiepatronen wijzigen en er is een toenemende verstedelijking. Voor het eerst in de geschiedenis wonen er meer mensen in de stad dan op het platteland. In Vlaanderen is dat al sinds vorige eeuw zo, maar elders in de wereld was dat nog niet het geval. Dat heeft een enorme impact op ons productiesysteem. Een tweede uitdaging is de impact van de klimaatverandering op de landbouw. De derde grote uitdaging is het mogelijke tekort aan fossiele energie. We moeten dringend op zoek gaan naar hernieuwbare energie. Biomassa kan een alternatief zijn, maar hiervoor heb je planten nodig, die op hun beurt ook grond en water nodig hebben. Hierdoor ontstaat een competitie tussen productie voor voedsel en productie voor biomassa. Uiteindelijk

zullen we meer moeten produceren met minder grond, minder water, minder energie, minder meststoffen en minder gewasbeschermingsmiddelen."
"Vlaanderen is een van de rijkste regio's van de wereld. Een gemiddeld gezin in Vlaanderen geeft 12% van zijn inkomen uit aan voedsel. Een gemiddeld gezin in Benin, Centraal-Afrika, geeft 65% van zijn inkomen uit aan voedsel. Als de prijzen van voedingsgrondstoffen stijgen, zoals nu het geval is, dan hebben wij daar nauwelijks last van. Dan geven we in plaats van 12% misschien 12,5% uit. In Benin daarentegen zullen die prijsstijgingen veel grotere gevolgen hebben en zullen de mensen het voedsel niet meer kunnen betalen."
"In de 19de eeuw was meer dan de helft van de Vlamingen actief in de landbouw. Vlaanderen was toen nog een heel arm gebied. Vandaag, 150 jaar later, is Vlaanderen een van de rijkste en dichtstbevolkte gebieden van de wereld. Het is een logistieke hub in Europa. Er woedt een strijd om de laatste open ruimte. Landbouw, verstedelijking, industrialisering, recreatie, natuur en logistiek bekampen elkaar om te kunnen beschikken over de ruimte."
"Vlaanderen is heel sterk versnipperd, met dorpen die verspreid zijn over het landschap en weinig grote, open gebieden. De meeste landbouwbedrijven in Vlaanderen zijn dan ook klein in vergelijking met elders in Europa. Onze boeren hebben het gebrek aan grote stukken grond gecompenseerd door intensief aan landbouw en veehouderij te doen. Intensieve landbouw, waaronder ook glastuinbouw en fruitplantages, hoeft daarom niet steeds meer druk te zetten op het milieu en het landschap. Dankzij innovatieve technieken kan de milieu-impact immers sterk worden teruggedrongen."
"Onze landbouw wordt geconfronteerd met een paradigmashift. We moeten goed nadenken over de rol van de landbouw in de toekomst. We zullen meer moeten produceren met minder middelen. Daarbij ligt de oplossing paradoxaal genoeg in nog verdere intensivering en differentiëring van de landbouw. Een serre zou bijvoorbeeld dienst kunnen doen als energieleverancier voor de aangrenzende gemeente. De serre wordt dan een dienstencentrum dat voeding, warmte en energie levert, op voorwaarde dat er intensief in dat bedrijf wordt geproduceerd. Dat is een paradox die in onze discussies vaak aanwezig is. Veel mensen denken dat landbouw weer extensief zal worden, een beetje arcadisch en pastoraal. Maar dat is niet zo. Om de wereldbevolking van voldoende voedsel te voorzien, zullen we nieuwe technieken moeten vinden om minder water te verbruiken, minder grond nodig te hebben, onze ecologische voetafdruk te verminderen en toch meer te produceren. Het lijkt tegenstrijdig, maar ik denk dat het mogelijk is. Dit neemt niet weg dat er ook kansen zijn voor bedrijven die zich richten naar de eigen omgeving. Denk aan kortere ketens of initiatieven in het kader van recreatie of educatie. Zulke bedrijven hebben echter slechts een toekomst wanneer ze gerund worden door echte ondernemers."
"In het project voor de regio Brussel-Antwerpen dat wij samen met het stedenbouwkundige bureau GRAU hebben opgestart, onderzoeken we hoe we door middel van innovatie in de glastuinbouw zowel voor de landbouwers als voor de burgers een win-winsituatie kunnen creëren.

Uiteindelijk zullen we meer moeten produceren met minder grond, minder water en minder energie.

Winst in open ruimte, winst in diensten die beide partijen elkaar kunnen leveren, winst in energie, warmte of water. Het is een poging om na te denken over de toekomst van onze Vlaamse landbouwsector. We zijn altijd gedreven geweest door groei, technologie en kennis, maar we zijn niet voldoende innovatief geweest in de samenwerkingsmodellen tussen de landbouw en de maatschappij. Ik denk dat de verandering bottom-up zal komen. Het zal een beweging zijn die door de markt gestuurd is. Uiteindelijk zullen het de ondernemers zijn die het moeten doen. Ze zullen goed naar de maatschappij moeten luisteren, maar zij kunnen ons wel helpen met het creëren van nieuwe inzichten. Het ondernemerschap is de basis voor verdere vooruitgang."
"Vlaanderen koestert de ambitie om zijn industriële activiteiten uit te bouwen. Dat soort economische activiteit heeft uiteraard repercussies voor de ruimtelijke ordening, die niet in het voordeel spelen van de landbouw. Toch is een betere samenwerking mogelijk. Beide ambities kunnen op elkaar afgestemd worden. Er kunnen winsten gemaakt worden wanneer de landbouw zaken deelt met andere sectoren van de maatschappij. Ik denk dan in de eerste plaats aan warmte, energie en water. Dit moet een intelligente mix mogelijk maken tussen clusters van activiteiten waar ook wonen bij hoort. Er bestaan daar al ideeën over, die echter nog verder moeten uitgewerkt worden en indien mogelijk ondersteund, zodat onze landbouwers er voordeel in zien om in zulke vernieuwende modellen mee te stappen."
"Een van onze stellingen is dat Vlaanderen zich beter zou richten op de verschillen tussen zijn territoria in plaats van het grondgebied als een eenheid te zien. Vlaanderen bestaat uit verschillende gebieden, waar niet alleen de landbouw telkens anders is, maar ook de aard van de bebouwing. De Westhoek ziet er bijvoorbeeld helemaal anders uit dan het Pajottenland of de Antwerpse Kempen. Het is belangrijk dat het beleid rekening houdt met die verschillen in de beslissingen die het neemt. Een transitie van een one-size-fits-all-model naar een divers model is niet evident want onze sector wil natuurlijk ook dat overheden voorspelbaar zijn. Anders wordt het nog moeilijker om te investeren en te ondernemen. De vraag is in hoeverre je regelgeving kunt maken die rechtszeker is, voor iedereen geldig is en toch voldoende rekening houdt met de specifieke situaties in de subregio's."
"De grote aandacht voor het milieu, de biodiversiteit, de open ruimte en de leefomgeving kan een kans zijn voor de landbouw, maar je moet wel iemand vinden die ervoor wil betalen. Ons probleem vandaag is dat de extra kosten die nodig zijn om aan de verschillende milieuvereisten te voldoen, niet doorgerekend worden aan de klant. Tot op heden voorziet Europa in zijn landbouwbeleid voor bepaalde investeringen een gedeeltelijke compensatie. Europese landbouwers krijgen dus een vergoeding om aan bepaalde regels te voldoen die elders in de wereld minder van toepassing zijn. De vraag is of je dat kunt volhouden in een periode waarin de economie onder druk staat en erg onvoorspelbaar is. Een tweede vraag is of er een mogelijkheid bestaat dat de consument hiervoor betaalt in plaats van de overheid, zeker voor wat betreft het verlenen van een aantal diensten aan de maatschappij."
"Vlaanderen is van oudsher een heel verstedelijkt gebied, met specifieke kenmerken. Het heeft kleine steden en is heel erg versnipperd. Het zal zaak zijn om innovatieve combinaties te vinden die een win-winsituatie opleveren voor de landbouw en de maatschappij: landbouw als voedselproducent, als landschapsproducent, als energieproducent, als verlener van groene en blauwe diensten. Het zal een nieuwe manier van denken vragen, maar wij zijn ervan overtuigd dat de landbouw ook in de toekomst een essentiële plaats zal blijven innemen in onze maatschappij."

Rik Derwael, fruitteler, Borgloon

"Mijn grootvader richtte het familiebedrijf op in 1922. We zijn actief in de fruitsector. Het bedrijf is steeds in handen gebleven van de familie. In 1957 hebben mijn vader en mijn oom het bedrijf overgenomen. Sinds 1990 staan mijn twee broers en ikzelf, samen met de twee zonen van mijn oom aan de leiding. Op dit ogenblik staat de vierde generatie klaar. De vraag dringt zich echter op of we in deze vorm kunnen blijven bestaan. Zijn we genoeg gewapend om de leiding van het bedrijf binnen de familie te houden? Misschien zullen we externe krachten moeten aantrekken. We willen hier in de komende vijf à tien jaar een antwoord op vinden."
"Vroeger had iedereen in Vlaanderen wel een kersen-, appel- of perenboom staan in zijn tuintje. In de regio Borgloon zijn de inwoners voor het eerst op het idee gekomen om daar ook geld mee te verdienen. De streek rond Borgloon bestond in de 18de en 19de eeuw uit een aantal kerkdorpen. Elk van die kerkdorpen had een kasteel met een baron of een graaf die een aantal landerijen verpachtte. Op de landerijen werden tarwe en suikerbieten geteeld. Een ander deel was bestemd voor de veeteelt. Omdat het vee toen het grootste deel van het jaar nog in de weide liep, werden er bomen geplant die bescherming moesten bieden tegen felle zon en regenweer. Om ook inkomsten te hebben van die bomen, werden er fruitbomen aangeplant. Zo zijn er in ieder kerndorp een of meerdere grote boomgaarden ontstaan. De commerciële fruitteelt is geleidelijk ontstaan vanaf 1850. Het fruit werd elk jaar op stam verkocht aan de hoogste bieder, die het dan mocht plukken. Het fruit, vooral de appelen, werd niet onmiddellijk verkocht. Het werd gedurende de wintermaanden bewaard in silo's onder de grond. In de lente werden de appelen verkocht. De opbrengst van fruit op stam was toen nog veel groter dan vandaag. Een oogst van 3 à 4 hectare kersen leverde in 1950 nog 150.000 tot 200.000 BEF op. Daar kon je destijds een mooi huis mee bouwen."
"Omdat de verkoop van fruit toen nog veel opleverde, werden seizoenarbeiders ook goed betaald. Tijdens de topjaren namen arbeiders uit de staalfabrieken in Luik of uit de Kempense steenkoolmijnen in het hoogseizoen zelfs verlof om in Borgloon fruit te plukken. Het dagloon in de fruitpluk lag toen hoger dan in de staalfabrieken of steenkoolmijnen. Vandaag is dat wel anders. De lonen van plukkers liggen laag, waardoor arbeiders niet langer dit soort zware werk willen doen. Het is vandaag erg moeilijk om nog forse arbeiders te vinden voor het plukken van fruit. Om die reden zijn hoogstamboomgaarden nagenoeg helemaal verdwenen."
"Een van de voordelen van Borgloon was ook dat er zich een station bevond. Voor fruittelers was het erg belangrijk om in de nabijheid van een station te wonen. Zo konden ze hun fruit in andere steden zoals Charleroi of Brussel op de markt brengen. In Borgloon reden er ook trams. Die werden ingeschakeld voor de kortere trajecten. Tussen de twee wereldoorlogen beleefde de fruitteelt in Borgloon haar hoogtepunt. In de jaren 1920–1930 werd zelfs fruit vanuit Borgloon per trein naar Polen vervoerd, dat toen nog een heel welvarend land was."
"Helaas kwam in de jaren 1960 en 1970 de teloorgang van de fruitteelt al net zo snel als de opkomst. Omdat de inkomsten per hectare daalden, gingen telers noodgedwongen meer bomen aanplanten. Terwijl vroeger 3 hectare volstond voor een goed inkomen, is voor een doorsnee bedrijf nu zeker 30 hectare nodig. De uitdagingen waar wij vandaag voor staan, zijn in de eerste plaats van economische aard. Wij hebben in West-Europa namelijk erg hoge kosten en de milieuvereisten zijn streng. Onze inkomsten zijn ook laag. Dat komt omdat wij onder normale weersomstandigheden vaak een overproductie hebben. Hierdoor staan de prijzen erg onder druk. Omdat we meer telen dan we op de binnenlandse markt verkocht krijgen, worden we gedwongen een groot deel van onze productie uit te voeren. Dat kan alleen door onze waren aan te bieden aan prijzen die lager liggen dan de binnenlandse marktprijzen. De winstmarge is dus klein. Wij proberen stand te houden door middel van extreme vakbekwaamheid. We proberen bijvoorbeeld een grotere hoeveelheid fruit te telen door meer fruit op een boom te krijgen, en we proberen misoogsten te vermijden."
"Op dit ogenblik is Polen een van onze grootste concurrenten. De productiekost in Polen bedraagt maar de helft van de onze. Bovendien geniet Polen ook meer financiële steun van Europa. Hierdoor moeten wij zelf almaar verder exporteren. Momenteel gaat ongeveer de helft van onze productie naar Rusland. Dat brengt natuurlijk extra logistieke problemen en kosten met zich mee. Niet alle appelsoorten zijn bijvoorbeeld geschikt voor lange en verre transporten."
"Veel landbouwbedrijven kampen met het probleem van de voortzetting van het familiebedrijf. Gezinnen worden kleiner, waardoor de kans op opvolging ook geringer is. Landbouwers die vandaag een bedrijf willen runnen, worden ook verondersteld geschoold te zijn. Ze volgen hogere studies, waarna ze vaak voor een ander beroep kiezen. Ook het economische aspect speelt een rol. De meeste boeren moeten enorm hard werken. De investeringen die ze moeten doen zijn dikwijls groot, terwijl de return ervan meestal beperkt is. Ik zie die trend zich nog een tijdje doorzetten. Ik zie het aantal boeren en bedrijven verminderen en de machines groter worden. Ik verwacht dat daar pas binnen een twintigtal jaar verandering in zal komen. De voedselprijzen zijn sinds de Tweede Wereldoorlog nagenoeg dezelfde gebleven, terwijl de rest vele malen duurder is geworden. We hebben een enorme inflatie van de voedselprijzen gekend."

We zullen de beschikbare ruimte moeten delen. De toerist zal van dezelfde ruimte gebruik moeten maken als die waar wij appelen en peren kweken, en waar de fazanten en de hazen vrij kunnen rondlopen

"Vandaag zijn er maar kleine problemen nodig om de graanprijzen aanzienlijk te doen stijgen. Een klein beetje droogte in het midden van de VS en de graanprijs gaat met 30% omhoog. Ik verwacht dat zulke zaken frequenter zullen voorkomen. De wereldbevolking groeit aan, en goede landbouwgrond wordt schaarser. Het zuiden van Spanje bijvoorbeeld heeft met chronische droogte te kampen. De druk op de overblijvende goede landbouwgrond zal toenemen. Door de wet van vraag en aanbod zal het voedsel geleidelijk aan duurder worden, en zullen landbouwbedrijven weer rendabel worden."
"Ook het vinden van goede werkkrachten vormt een uitdaging. Omdat de lonen zo laag liggen, vinden wij geen Belgische werkkrachten meer. Om die reden zijn veel fruittelers dertig jaar geleden een beroep beginnen doen op sikhs. Ondertussen zijn de meeste van die sikhs een nachtwinkel of een fruitbedrijf begonnen. Vandaag wordt ons fruit voornamelijk door Poolse seizoenarbeiders geplukt. Zij kunnen hier meer verdienen dan in hun thuisland, waar het werk dan weer door Oekraïners wordt uitgevoerd. Door de crisis bieden zich ook opvallend meer werkkrachten uit Spanje aan."
"De streek rond Haspengouw is heuvelachtig, waardoor er verschillende grondsoorten voor-

komen. Op één heuvel tref je, naargelang de bodem zich plooit, soms drie verschillende grondsoorten aan. Dat zorgt ervoor dat het uitzicht van het landschap heel divers is. Niet alle gewassen groeien immers even goed op om het even welke bodem. Mede hierdoor is het landschap ook verdeeld geraakt in vele kleinere percelen. Vaak zijn die percelen zelfs van elkaar gescheiden door middel van hagen. De versnippering werd ook in de hand gewerkt door het doorgeven van plantages van generatie op generatie. De problematiek van erfopvolging heeft ervoor gezorgd dat vele grote stukken grond in kleinere stukken verdeeld zijn. Bovendien bezitten veel families van oudsher ook nog een klein perceel grond. Vroeger werden daarop nog groenten en fruit geteeld. Vandaag liggen veel van die percelen gewoon braak. Die braakliggende stukken grond zouden misschien ooit weer een rol kunnen spelen door middel van ruilverkaveling. In het zuiden van Borgloon is dat al gebeurd. Maar mensen kunnen hun stuk grond vaak moeilijk loslaten. De kans dat op die percelen straks weer volop aan fruitteelt zal worden gedaan, is wellicht minimaal."

"Op dit ogenblik is nog slechts een minderheid van de mensen werkzaam in de landbouw, maar die minderheid moet wel dezelfde oppervlakte in cultuur brengen, en liefst nog meer produceren. Dat maakt dat met steeds grotere toestellen gewerkt moet worden. Maar om met grotere toestellen op een efficiënte manier te kunnen werken, moet je grotere percelen hebben. Op een klein perceel kan je met een grote tractor niets aanvangen."

"De streek rond Borgloon is ook aantrekkelijk voor toeristen. De verschillende functies – voedselproductie, recreatie en huisvesting – zorgen ervoor dat de natuur hier almaar meer onder druk komt te staan. Nochtans zijn vers water en goede landbouwgrond niet onuitputtelijk. Om aan alle vereisten te kunnen blijven voldoen, zullen we met zijn allen de beschikbare ruimte voor een stuk moeten delen. De fietser zal van dezelfde ruimte gebruik moeten maken als die waar wij appelen en peren kweken, en waar de fazanten en de hazen vrij kunnen rondlopen. Dat zal zowel van boeren, als van toeristen, en misschien zelfs van politici, veel goede wil en wederzijds begrip vereisen."

"Landbouwers hebben in het verleden overigens al voor een groot deel bijgedragen aan het behoud van het open landschap en de natuur. Het is lang de taak van landbouwers geweest om bijvoorbeeld knotwilgen of holle wegen te onderhouden. Vandaag proberen wij de natuur onder controle te houden met behulp van de natuur. In plaats van pesticiden te gebruiken, proberen wij schadelijke insecten met hun natuurlijke vijanden te bestrijden."

"De regelgeving en de ruimtelijke ordening houden vaak onvoldoende rekening met de geschiedenis van een gebied. Als je als ambtenaar een bouwvergunning aflevert voor een straat die Broekstraat heet, ga er dan maar van uit dat daar een waterprobleem is. Uit de naam van een gebied kan je al heel veel afleiden. Er is in Borgloon bijvoorbeeld een woongebied dat Vilsterbron heet. De reden waarom het de naam Vilsterbron gekregen heeft, is omdat er zeven verschillende bronnen te vinden zijn. Als je in dat gebied wil bouwen, is dat iets waar je rekening mee moet houden. Hetzelfde geldt voor de inrichting van het open landschap. Heel dikwijls zit er een bepaalde logica in de bestaande inrichting. Probeer dus eerst die bestaande logica te begrijpen voor je als architect iets begint aan te passen."

Rudy T'Jolleyn, ondernemer, ESTEE, Kruishoutem

"Eind jaren 1980 zijn wij begonnen met de verkoop en het onderhoud van poederspuitinstallaties en poedercoating. We hebben onze woning in Kruishoutem gekocht in 1978. Het was toen nog een kleine, erbarmelijke hoeve met een stuk landbouwgrond van ongeveer 5.000 m². Drie verbouwingen hebben tot het huidige resultaat geleid. Toen we de hoeve kochten, was ze gelegen in agrarisch gebied met nagenoeg allemaal dezelfde kleine Vlaamse hoeves. Omdat de landbouw toen al sterk aan het afnemen was, deden veel van die hoeves alleen nog dienst als woning. Van industrie was hier toen nog geen sprake. In de jaren 1980 zijn de industriële activiteiten dankzij de komst van de E17-autosnelweg op gang gekomen. Net voor wij ons bedrijf wilden oprichten, had de gemeente plannen om de industriezone in onze richting uit te breiden. Ik ben naar de gemeente gestapt en heb gevraagd of mijn perceel van bestemming kon veranderen en ook industriegebied kon worden. Het antwoord was positief."

"Ik heb mijn zaak opgestart in de garage van de woning. In 1990 hebben we die garage omgebouwd tot een ruimte die groot genoeg was om met twee of drie mensen in te werken. We hadden echter al snel meer mensen nodig, en bijgevolg ook meer ruimte. Omdat we ook meer stockageplaats nodig hadden, hebben we de garage toen afgebroken en een bedrijfshal van ongeveer 50 m² gebouwd, samen met een kleine kantoorruimte. Op het ogenblik dat mijn echtgenote in het bedrijf is komen werken, hebben we de kantoor-, opslag- en werkruimte maximaal uitgebreid, met behoud van de woning. Het is hier immers toegelaten om een woning te bouwen als die deel uitmaakt van een bedrijf. De ruimte is nu echter maximaal ingenomen. Als we nu nog willen groeien, zullen we moeten verhuizen."

"Het grootste voordeel van bij je werk te wonen, is dat je onbeperkt bent in je prestaties. Als beginnend manager was ik erg ambitieus en wilde ik mezelf bewijzen door heel hard te werken. Werkdagen van 16 uur en werkweken van 80 uur of meer waren in die periode geen uitzondering. Het was voor mij heel belangrijk om niet dagelijks te moeten pendelen of de auto te moeten nemen van en naar mijn werk. Omdat ik hier werkte en woonde, kon ik nagenoeg van mijn bureau in mijn bed rollen, en omgekeerd. Hierdoor kon ik elke minuut nuttig besteden. Een ander voordeel is dat ik mijn drie dochters, ondanks mijn lange werkdagen, heb kunnen zien opgroeien. Ik kan overdag heel snel eens naar onze privéwoning wandelen om bij de kinderen te zijn, om samen te eten of om 's avonds te helpen met de avondrituelen."

"Een drietal jaar geleden speelde ik met de gedachte om zelf een nieuwe productielijn op te zetten. Dat zou hier niet mogelijk zijn. Dan hadden we het bedrijf naar een andere en grotere plek moeten verhuizen en kon ik niet langer de voordelen genieten van bij het bedrijf te wonen. Ik heb mijn wagen nu slechts sporadisch nodig. Om op klantenbezoek te gaan bijvoorbeeld. In periodes dat ik weinig klantenbezoeken heb, wordt de wagen dikwijls drie, vier of vijf dagen niet gebruikt."

Het grootste voordeel van bij je werk te wonen, is dat je onbeperkt bent in je prestaties. Ik kan nagenoeg van mijn bureau in mijn bed rollen, en omgekeerd. Hierdoor kan ik elke minuut nuttig besteden.

"Het feit dat de woning is ingesloten is eveneens een voordeel. We wonen hier vlakbij een drukke en grote verkeersas die van Nederland naar Frankrijk loopt. Er is dus veel transitverkeer. Omdat we er bij de laatste verbouwing voor hebben gezorgd dat de woning omringd is door de opslag- en werkruimtes, beschikken we eigenlijk over een vrij natuurlijke geluidsisolatie, waardoor we niet zoveel last ondervinden van het lawaai. We hebben ook een leuke tuin. Het is geen grote tuin, maar wel groot genoeg om er in het weekend met de kinderen of met familie van de buitenlucht te kunnen genieten. Omdat we in een industriezone wonen, kunnen we er ook veel lawaai maken zonder onze buren te storen."

The Ambition of the Territory is de start van het atelier Vlaanderen als ontwerp. Het atelier voert ontwerpend onderzoek naar de synergieën en gedeelde winsten die tot stand komen door programma's te koppelen in een ruimtelijk metabolisme. De wisselwerkingen tussen wonen, ondernemen, voedselproductie en energie zijn de bouwstenen van een vernieuwd toekomstproject voor het verstedelijkte territorium. Coproducties tussen verschillende gebruikers van de ruimte zijn hefbomen om het consumptielandschap geleidelijk te transformeren tot een duurzame en welvarende Europese regio. In de voorbereiding van het werk van AWJGGRAUaDVVTAT hebben verschillende interactiemomenten plaatsgevonden met actoren en experts. Tijdens de duur van de tentoonstelling in deSingel in Antwerpen wisselden ontwerpers, maatschappelijke actoren en experts uit de meest diverse vakgebieden in de centrale ruimte van het paviljoen kennis uit om zo het potentieel van het Vlaamse territorium in kaart te brengen. Het doel van de workshops was om een breed gedragen ontwerpagenda op te stellen voor een ruimtelijk toekomstproject voor Vlaanderen.

SITEBEZOEK ZUID-LIMBURG 26.04.2012 – STREEK VAN BORGLOON
Zuid-Limburg staat zowel bekend om zijn productieve fruitteelt als voor het toerisme. De landelijke regio heeft echter te kampen met talloze ruimtelijke conflicten. De voortschrijdende verstedelijkingsprocessen, de nood aan schaalvergroting in de landbouw, de versnippering van de natuur en een sociale complexiteit van bewoners, seizoenarbeiders en toeristen scheppen nieuwe uitdagingen. Op welke manier kunnen landbouw, toerisme en natuur co-existeren in de regio Zuid-Limburg?
Ido Avissar (GRAU), Anthony Jammes (GRAU), Tine Segers (AWB)
Gesprekken: Eric Awouters (burgemeester Borgloon), Rik Derwael (Bel'Export, Borgloon), An Digneffe (Regionaal landschap Haspengouw en Voeren), Renaat Roekaers (cultuurbeleidscoördinator Borgloon), Veiling Borgloon

WORKSHOP ANTWERPEN-BRUSSEL 29.06.2012 – KANTOOR AWB, BRUSSEL
De grootste druk op de open ruimte in Vlaanderen doet zich voor op de as Antwerpen-Brussel. Wat zijn de uitdagingen en kansen voor de meest verstedelijkte as van Vlaanderen? Op welke manier kan het principe van het productieve landschap, of het samenspel van landbouw, natuur en recreatie, een halt toeroepen aan de verdere consumptie van de ruimte?
Bart Baets (Boerenbond), Erwan Bonduelle (GRAU), Joachim Declerck (AWB), Anthony Jammes (GRAU), Karel Lhermitte (Boerenbond), Nik Naudts (AWB), Tine Segers (AWB), Gert Van De Moortel (Boerenbond)

WORKSHOP VLAANDEREN ALS TERRITORIUM 15.06.2012 – ATELIER VLAAMS BOUWMEESTER, BRUSSEL
Een territorium valt niet altijd samen met zijn administratieve grenzen. Tot waar reikt ons territorium? Wat is het juiste schaalniveau om de toekomst van een gebied uit te tekenen? Hoe kunnen we de specificiteit hiervan inzetten als een kans?
Erwan Bonduelle (GRAU), Thomas Cattrysse (AWB), Joachim Declerck (AWB), Stefan Devoldere (Team Vlaams Bouwmeester), Roeland Dudal (AWB), Paul Gerretsen (Vereniging Deltametropool), Pieterjan Gijs (AWB), Anthony Jammes (GRAU), Lars Lerup (Rice School of Architecture), Julie Mabilde (AWB), Nik Naudts (AWB), Tine Segers (AWB), Peter Stabel (Universiteit Antwerpen), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Ilya Van Damme (Universiteit Antwerpen)

WORKSHOP THE AMBITION OF THE TERRITORY 13.07.2012 – ATELIER VLAAMS BOUWMEESTER, BRUSSEL
Een netwerk van compacte steden of een eindeloze sprawl? Een autarkisch territorium of logistieke hub? Welk Vlaanderen willen we in de toekomst?
Olivier Bastin (Bouwmeester voor Brussel), Thomas Cattrysse (AWB), Yves De Weerdt (VITO), Joachim Declerck (AWB), Stefan Devoldere (Team Vlaams Bouwmeester), Charlotte Geldof (RWO), Pieterjan Gijs (AWB), Hans Leinfelder (RWO), Nik Naudts (AWB), Tine Segers (AWB), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester)

WORKSHOP ANTWERPEN-BRUSSEL EN ZUID-LIMBURG 23.07.2012 – HOOFDKANTOOR BOERENBOND, LEUVEN
De strategie van het productieve landschap is toegepast op twee gebieden die helemaal anders zijn van aard: Antwerpen-Brussel en Zuid-Limburg. Welke transities beoogt het ontwerpend onderzoek?
Bart Baets (Boerenbond), Erwan Bonduelle (GRAU), Nik Naudts (AWB), Heidi Pinxten (Boerenbond), Tine Segers (AWB), Gert Van De Moortel (Boerenbond)

WORKSHOP HEFBOOM WONEN 13.11.2012 – DESINGEL, ANTWERPEN
Hoe kunnen we collectiviteit inzetten voor het ontwikkelen van een kwaliteitsvolle en betaalbare woningmarkt? Welke koppelingen tussen verschillende programma's en bevolkingsgroepen kunnen we maken om een duurzame en kwalitatieve woonomgeving te creëren?
Filip Canfyn (Stad Kortrijk), Joachim Declerck (AWB), Steven Decloedt (AG Vespa), Roeland Dudal (AWB), Erik Grietens (Bond Beter Leefmilieu), André Loeckx (KU Leuven), Glenn Lyppens (Artesis Hogeschool), Michael Ryckewaert (Steunpunt Ruimte en Wonen, Erasmushogeschool Brussel), Tine Segers (AWB), Dirk Somers (Bovenbouw), Koen Spitaels (VMSW), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Hans Tindemans (VRP), Paul Van Der Sluys (VLM), Youri Vandenberghe (ecolab, Bostoen), Peter Vermeulen (VRP, Stramien)

WORKSHOP HEFBOOM METROPOLITANE TERRITORIA 04.12.2012 – DESINGEL, ANTWERPEN
Vlaanderen is een patchwork van verschillende gebieden met een verbindend netwerk op schaal van de Rijn-Maas-Scheldedelta. Welke territoria zijn binnen de Deltametropool te onderscheiden? Welke sturingsprincipes kunnen we hiervoor toepassen? Hoe kan het concept van metropolitane territoria sturend zijn voor de toekomst van Vlaanderen?
Wout Baert (Stedenbeleid), Steven Betz (VOKA), Thomas Block (UGent), Kristiaan Borret (Stadsbouwmeester Antwerpen), Luuk Boelens (UGent), Griet Celen (VLM), Frans De Keyser (Brussels Metropolitan), Joachim Declerck (AWB), Erik Grietens (Bond Beter Leefmilieu), Hans Leinfelder (RWO), Karel Lhermitte (Landelijke Gilden), André Loeckx (KU Leuven), Geert Mertens (RWO), Joris Scheers (transitiemanager ViA), Tine Segers (AWB), Peter Stabel (Universiteit Antwerpen), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Hans Tindemans (VRP), Tine Vleugels (Team Vlaams Bouwmeester), Guy Vloebergh (Studiegroep Omgeving)

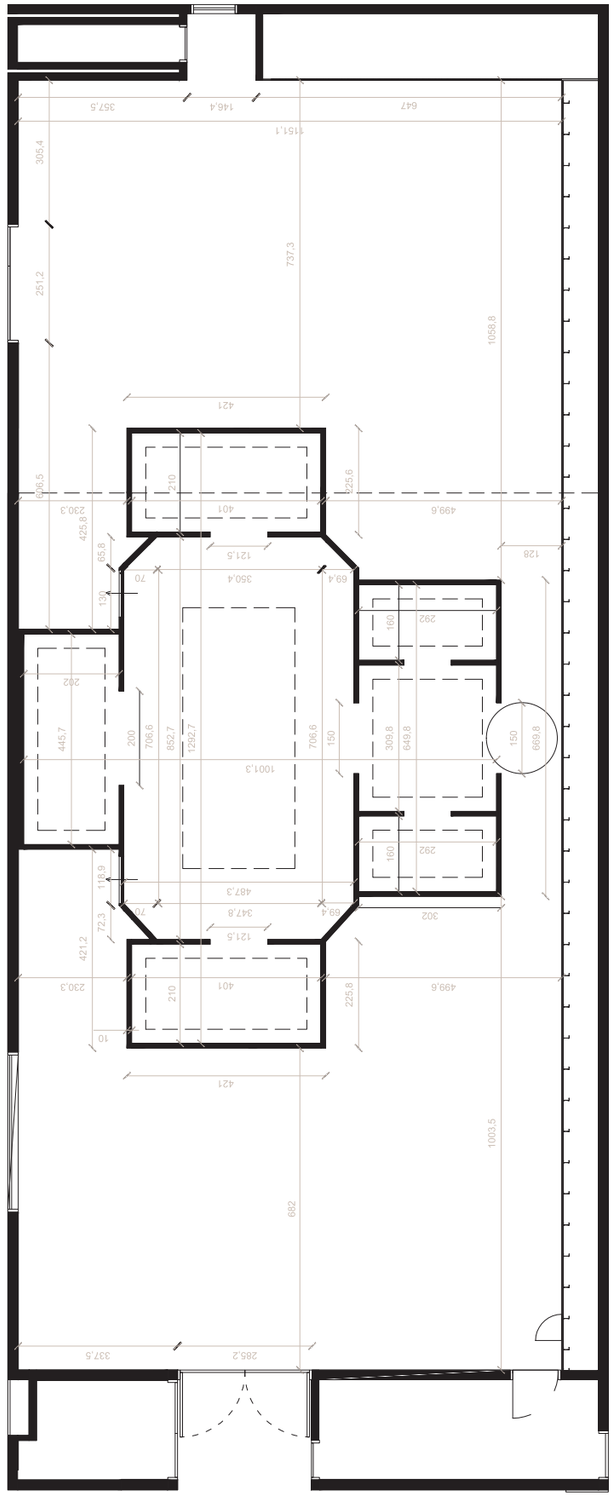

WORKSHOP HEFBOOM ONDERNEMEN 05.12.2012 – DESINGEL, ANTWERPEN
De economie van de Rijn-Maas-Scheldedelta staat vandaag vooral in het teken van zijn logistieke missie. Wat is echter de ruimtelijke ambitie van een ondernemend Vlaanderen? Wat zijn sturende factoren voor het vestigen van bedrijvigheid? Welke economische samenhang beïnvloedt onze ruimte?
Steven Betz (VOKA), Annaik Deceuninck (51N4E), Joachim Declerck (AWB), Stefan Devoldere (Team Vlaams Bouwmeester), Tine Segers (AWB), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Tom Tournicourt (Nieuw Industrieel Beleid), Wilfried Vandeghinste (Intercommunale Leiedal), Peter Vanden Abeele (Maat-ontwerpers), Peter Vleugels (VLM), Tine Vleugels (Team Vlaams Bouwmeester), Elisabeth Wouters (VRP)

WORKSHOP HEFBOOM ENERGIE 13.12.2012 – DESINGEL, ANTWERPEN
De grote energieafhankelijkheid van Vlaanderen en de globale noodzaak voor een transitie naar hernieuwbare energie dwingt ons om na te denken over de kansen die ons territorium op dat gebied te bieden heeft. Hoe kunnen vormen van alternatieve energie ingepast worden in ons verstedelijkte weefsel? Hoe kunnen energieknopen sturend zijn voor het verdichten van het territorium?
Stefaan Baeteman (departement Landbouw en Visserij), Bert Berla (VLM), Filip Buyse (Maat-ontwerpers), Erwin Cornelis (VITO), Paul De Rache (Havenbedrijf Antwerpen), Joachim Declerck (AWB), Stefan Devoldere (Team Vlaams Bouwmeester), Guy Engelen (VITO), Erik Grietens (Bond Beter Leefmilieu), Iris Penninckx (Boerenbond), Tine Segers (AWB), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Wiet Vandaele (RWO), Jorn Verbeeck (OVAM), David Verhoestraete (CLUSTER Landscape), Elisabeth Wouters (VRP)

WORKSHOP HEFBOOM VOEDSEL 13.12.2012 – DESINGEL, ANTWERPEN
Sinds eeuwen heeft de landbouw de structuur van ons territorium bepaald. Met de grote verstedelijkingsdruk in Vlaanderen komt de resterende open ruimte in het gedrang. Op welke manier kunnen voedselproductie en open ruimte sturend zijn voor de verdere verstedelijking?
Stefaan Baeteman (departement Landbouw en Visserij), Ward Baets (Proefcentrum Hoogstraten), Filip Buyse (Maat-ontwerpers), Saartje Degelin (Boerenbond), Joachim Declerck (AWB), Stefan Devoldere (Team Vlaams Bouwmeester), Els Hofkens (VIOE), Erik Grietens (Bond Beter Leefmilieu), Tine Segers (AWB), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Peter Vanden Abeele (Maat-ontwerpers), Christophe Vandevoort (RWO), Erik Verhaert (VLM), Tine Vleugels (Team Vlaams Bouwmeester

deSingel, Antwerpen 05.10.2012–08.01.2013

MANIFEST
BLA
BLA
BLA

The Ambition of the Territory
Vlaanderen als ontwerp
AWJGGRAUaDVVTAT

Redactiecomité **Peter Swinnen, Stefan Devoldere, Tania Hertveld, Joachim Declerck, Roeland Dudal, Joeri De Bruyn**
Tekst **Joachim Declerck en Joeri De Bruyn**
Redactie **Joeri De Bruyn**
Eindredactie **Goedele Nuyttens**
Vertalingen **Hilde Pauwels**
Fotografie **Filip Dujardin (tentoonstelling Venetië en deSingel), Tim Van de Velde (Atelier Vlaanderen als ontwerp, p. 84–85, 87)**
Grafisch ontwerp **Studio Joost Grootens / Joost Grootens, Tine van Wel**
Lettertypes **Atlas Grotesk, Rhode**
Druk **DeckersSnoeck, Antwerpen**

Niets uit deze uitgave mag door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 9789040303357
D/2012/3241/364

Verantwoordelijke uitgever
Peter Swinnen, Vlaams Bouwmeester, Grasmarkt 61, 1000 Brussel

www.vlaamsbouwmeester.be

THE AMBITION OF THE TERRITORY
Opdrachtgever **Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur**
Coproductie **Vlaams Architectuurinstituut (VAi) (Christoph Grafe)**
Team Vlaams Bouwmeester (Peter Swinnen, Stefan Devoldere, Bart Steenwegen)
deSingel Internationale Kunstcampus
AWJGGRAUaDVVTAT

Projectteam **Architecture Workroom Brussels (AWB), Studio Joost Grootens, GRAU, architecten de vylder vinck taillieu (aDVVT), Ante Timmermans**

Architecture Workroom Brussels **Joachim Declerck, Roeland Dudal, Thomas Cattrysse, Diederik de Koning, Pieterjan Gijs, Nik Naudts, Tine Segers, Tanya Meuws, Pierre Violon**

Studio Joost Grootens **Joost Grootens, Christiaan Drost, Ricardo Leite, Slávka Pauliková, Tine van Wel**

GRAU **Ido Avissar, Erwan Bonduelle, Susanne Eliasson, Anthony Jammes**

architecten de vylder vinck taillieu **Jan De Vylder, Inge Vinck, Jo Taillieu, Kevin Joutel, Jean-Nicolas Ertzscheid, Theo De Meyer, Hanne Platteeuw, Kozuma Takafumi**

Assistentie Ante Timmermans **Theo De Meyer, Dries Deleye, Jasper Hostens, Sanne Spiessens, Jonas Van Belle, Silke Van Damme, Karel Vandamme**

Atelier Versailles **Djamel Klouche, Joachim Declerck, David Van Severen, Emmanuelle Allaire, Pauline Cabiro, Mathieu Lucas, Bertille Pruvost, Quentin Sommervogel, Sonia Te Hok, Barbara Vialette**

Partners **Boerenbond, Eurometropool, Vlaanderen in Actie**

TENTOONSTELLINGEN
The Ambition of the Territory **Belgisch paviljoen, 13de Internationale Architectuur Biënnale, La Biennale di Venezia 2012 29.08.2012–25.11.2012**

The Ambition of the Territory.
Vlaanderen als ontwerp **deSingel Internationale Kunstcampus, Antwerpen 05.10.2012–08.01.2013**

Film **Roel van Tour, Jan De Coster, Niki van Striem**
Geïnterviewden **Rik Derwael, Erik Grietens, Peter Stabel, Sonia Ter Hok en Bertille Pruvost, Rudy T'Jolleyn, Piet Vanthemsche, Paola Viganò**

Projectleiding tentoonstelling Venetië **Axel Clissen (VAi), Roeland Dudal (AWB), Tine Segers (AWB)**
Opbouw tentoonstelling Venetië **Aorta**
Audiovisuele installatie Venetië **Vidisquare**

Projectleiding tentoonstelling deSingel **Katrien Vandermarliere (VAi), Roeland Dudal (AWB), Tine Segers (AWB)**
Opbouw tentoonstelling deSingel **Techniek deSingel**
Productieassistent deSingel **Hanne Platteeuw**
Opbouw paviljoen deSingel **V.L. Projects**
Metaalwerken **Jozef Denoyel**

Met de steun van **Goedhart Repro, Saint-Gobain Construction Product Belgium, V.L. Projects**

ATELIER VLAANDEREN ALS ONTWERP
Voorbereiding en moderatie **AWB, Team Vlaams Bouwmeester**
Verslaggeving **Joachim Declerck (AWB), Tine Segers (AWB), Bart Steenwegen (Team Vlaams Bouwmeester), Tine Vleugels (Team Vlaams Bouwmeester)**

MET DANK AAN
Eric Awouters, Bart Baets, Olivier Bastin, Jelte Boeijenga, Jan Boelen, Peter Cabus, Michiel Dehaene, Wivina Demeester, Rik Derwael, Yves Deweerdt, An Digneffe, Salomon Frausto, Charlotte Geldof, Paul Gerretsen, Dieuwertje Komen, Tom Lagast, Hans Leinfelder, Lars Lerup, Karel Lhermitte, Brigitte Mouligneau, Kris Nuyts, Henk Ovink, Heidi Pinxten, Michel Regnault de la Mothe, Renaat Roekaers, Janny Rodermond, Marc Rosiers, Peter Stabel, Rudy T'Jolleyn, Karel Tobback, Gert Van De Moortel, Jona Van der Cruyssen, Chantal Van Uytfange, Stan Van Pelt, Ilja Vandamme, Stef Vande Meulebroucke, Piet Vanthemsche, Jan Vermassen, Pascal Willekens, Jan Zaman

Onze huidige welvaart is gebouwd op het principe van consumptie. Consumptie van grondstoffen en goederen, maar ook van land. Het territorium is daardoor het toneel van groeiende conflicten tussen economische belangen, demografische evoluties en ecologische uitdagingen. *The Ambition of the Territory* pleit voor een reconversie van het gehele verstedelijkte territorium en levert strategieën om het bestaande landschap stapsgewijs te hervormen zonder verdere consumptie van ruimte. Terwijl het huidige, sectorale beleid de verschillende ruimtegebruiken van elkaar wil scheiden, voert *The Ambition of the Territory* ontwerpend onderzoek naar de synergieën en gedeelde winsten die tot stand komen door programma's te koppelen in een ruimtelijk metabolisme. De wisselwerkingen tussen wonen, ondernemen, voedselproductie en energie zijn de hefbomen om het intens verstedelijkte Vlaanderen geleidelijk te transformeren tot een duurzame en welvarende regio binnen de Europese Deltametropool.

***The Ambition of the Territory* is een project van AWJGGRAUaDVVTAT, een samenwerking tussen Architecture Workroom Brussels, Studio Joost Grootens, GRAU, architecten de vylder vinck taillieu en Ante Timmermans.**